

14

**A LINGUA GALEGA NO
SISTEMA EDUCATIVO**



1. INTRODUCCIÓN

A coexistencia social entre as linguas galega e castelá sufriu transformacións importantes nas últimas décadas, tal como demostraron os estudos, tanto cuantitativos coma cualitativos, que se realizaron sobre o tema. Como é lóxico, estes cambios reflíctense tamén no eido educativo, acentuados pola progresiva incorporación a este da lingua galega desde hai un cuarto de século, e nel maniféstanse posiblemente mellor ca en ningún outro as mudanzas xeracionais que se veñen observando en relación con este idioma e as tensións entre normalización e substitución lingüística.

Esta realidade, xunto co feito de que o idioma é o instrumento fundamental nas interaccións escolares, fai que a cuestión lingüística se converta nun aspecto relevante en calquera estudo sobre o sistema educativo en Galicia. Así o entenderon os anteriores informes promovidos desde o Consello Escolar de Galicia, nos que a situación da lingua galega foi sempre obxecto dunha análise específica e esta é tamén a perspectiva que se mantén no que abordamos desde estas páxinas.

Esta xustificación debe, porén, facerse compatible co carácter xenérico deste informe e coas limitacións que impón un estudo que debe atender múltiples aspectos do sistema educativo en Galicia, o que obriga a acoutar os focos de análise da situación lingüística escolar e tamén a renunciar a un desenvolvemento en profundidade destes. Pero, amais destas extremas inherentes á natureza do propio informe, na redacción deste apartado atopamos tamén algunhas eivas derivadas das fontes oficiais que se utilizaron: á beira dalgúns indicadores para os que existen datos detallados e anualizados que foron fornecidos pola Dirección Xeral de Política Lingüística (por exemplo, sobre equipos de normalización lingüística ou actividades de formación), atopamos outros nos que esa información está menos actualizada ou procede de fontes máis heteroxéneas. Isto último é o que sucede especialmente coa epígrafe dedicada á “Situación da lingua galega no

sistema educativo regrado”, onde houbo que operar con datos procedentes de dúas pesquisas pouco homoxéneas, tanto polo ano no que foron realizadas, coma pola metodoloxía empregada ou mesmo polo período educativo que abranguen, tal como se indica na nota que acompaña ese apartado.

2. MARCO LEGAL E ESTRUTURAS DE NORMALIZACIÓN

A norma legal de referencia que guiou a política lingüística da Xunta de Galicia desde hai máis de vinte anos é a Lei 3/1983, do 15 de xuño, de normalización lingüística. Nela establécense os principios nos que se ha de basear a recuperación social do idioma galego, así como os obxectivos xerais nos diversos eidos da vida pública e os compromisos da Administración autonómica para conseguilos.

A regulación específica desa política lingüística no ámbito educativo recóllese no Decreto 247/1995, do 14 de setembro, modificado parcialmente polo 66/1997, do 21 de marzo. Este decreto establece as medidas que deben conducir a unha maior presenza do galego no sistema educativo, tanto no que se refire ao seu uso como lingua vehicular do currículo, como á súa promoción na vida cotiá dos centros e derroga as normas vixentes ata entón nese eido; en concreto, o Decreto 135/1983, do 8 de setembro e a Orde do 1 de marzo de 1988 que o desenvolvía.

Como novidade máis recente, en setembro de 2004 o Parlamento de Galicia aprobou por unanimidade un Plan de normalización da lingua galega orientado a lle dar un novo pulo á recuperación do idioma. Este plan, no que se aborda o mundo do ensino á beira doutros sectores e espazos da vida social, consta dun diagnóstico, uns obxectivos e unhas medidas que deberán ser desenvolvidas e operativizadas de aquí en diante.

En canto á estrutura administrativa encargada de planificar e de lle dar soporte á normalización da lingua galega no sistema educativo, permaneceu practicamente invariable ao longo do período que abrangue este informe. Entre as instancias encargadas deste labor, unhas veces de maneira específica e outras de xeito simplemente xenérico e compartido con outros cometidos educativos, podemos citar as seguintes:

- A Comisión Coordinadora para a Normalización Lingüística, de carácter intersectorial e responsable de máximo nivel dese labor dentro do organigrama da Xunta de Galicia.
- A Dirección Xeral de Política Lingüística, situada organicamente na Consellería de Educación e Ordenación Universitaria e referente administrativo fundamental na promoción do idioma.

- Os gabinetes de normalización das delegacións provinciais, como prolongación territorial da Dirección Xeral de Política Lingüística nas catro provincias.
- A inspección educativa, encargada de vixiar polo cumprimento da lexislación escolar en todos os eidos e, polo tanto, tamén en materia lingüística.
- Os equipos de normalización lingüística, previstos para pular pola normalización do idioma no contexto de cada centro educativo.
- Os coordinadores docentes de galego, unha rede de expertos en normalización lingüística escolar distribuída territorialmente e pensada para lles dar apoio técnico aos equipos de normalización lingüística, para facilitar o intercambio de experiencias entre eles e para promover iniciativas normalizadoras nos centros escolares.
- Os responsables da área de lingua galega no sistema de formación permanente do profesorado, que tiñan como centro da súa actividade a formación pedagóxico-didáctica, pero que asumían con frecuencia tamén iniciativas de normalización lingüística.

Entre os escasos cambios que se produciron nestas estruturas ao longo da última década, cómpre citar os seguintes:

- A rede de coordinadores docentes de galego, creada a través dunha Orde do 24 de xullo de 1991, que cumprira un papel relevante na formación e na dinamización do profesorado e dos equipos de normalización lingüística, foi suprimida pola Administración educativa catro anos despois.
- O sistema de formación permanente do profesorado reorganizouse mediante o Decreto 245/1999, do 29 de xullo, no que se substitúen os centros de formación continuada do profesorado e os centros de recursos por un servizo de formación do profesorado e por unha nova rede de centros de formación e recursos.
- Finalmente, co cambio de goberno na Xunta de Galicia, despois das eleccións autonómicas de xuño de 2005, creouse unha secretaría xeral dependente da Presidencia da Xunta para dirixir a política de normalización lingüística. Este aumento no rango administrativo da instancia responsable deste labor e, especialmente, a nova situación no organigrama do Goberno galego fora reclamada desde diferentes ámbitos e en distintas ocasións, como garantía para que as medidas adoptadas tivesen unha proxección transversal en todos os eidos, e non só no educativo.

3. SITUACIÓN DA LINGUA NO SISTEMA EDUCATIVO REGRADO

3.1. Educación infantil e educación primaria

O feito de que o sistema educativo fose un dos piares da normalización lingüística e a crenza de que a formación escolar contribuiría ao mantemento do idioma foron algúns dos motivos que levaron os especialistas a interesarse polo estado do idioma na infancia e na xuventude e, en consonancia, tamén na escola. Mostra dese interese é o amplísimo corpus de datos sobre este ámbito e o elevado número de traballos de investigación, quizais o máis completo dos que se refiren á situación sociolingüística do idioma galego. Obviamente, non procede agora enumeralos. Só por coherencia cómpre mencionar as fontes das que se tiraron os datos deste informe e, por afinidade co contido deste, outras publicacións que recollen datos semellantes relativos a unha parte do período aquí estudado, en concreto, tamén do Consello Escolar de Galicia. Conscientes dos límites espaciais do presente informe, remitimos a elas para unha visión máis ampla da situación do idioma no sistema educativo regrado⁵².

Se ben a aprendizaxe lingüística é un proceso que pode durar toda a vida dos falantes, a infancia e a xuventude constitúen períodos cruciais, tanto para o coñecemento das linguas coma para a formación de hábitos e actitudes cara a estas. Como unha boa parte destas actividades está a cargo da escola, a institución escolar contrae unha responsabilidade no éxito desta empresa. De aí que tanto o tratamento lexislativo da lingua coma a súa aplicación no sistema educativo requiran de tenteos que nos indiquen o estado da cuestión para, no caso de que esta non siga o itinerario axeitado, introducir os cambios pertinentes.

52 A información cuantitativa deste informe está tirada de dous estudos: Consellería de Educación e Ordenación Universitaria. Dirección Xeral de Política Lingüística (1998): *Estudo sobre o uso do idioma galego. Enquisa realizada aos centros de ensino de Galicia*. (Referencia á Fonte: CEOU-DXPL, 1998) e Monteagudo Romero, H. e Bouzada Fernández, X.M. (coords.) (2002): *O proceso de normalización do idioma galego 1980-2000. Vol II. Educación*, Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela. (Referencia á Fonte: CCG, 2002). O primeiro estudo abrangue todo o sistema educativo non universitario e o segundo só o ensino infantil e primario. Os datos tomados da primeira fonte (CEOU-DXPL, 1998) foron recalculados suprimindo os correspondentes a 'Non sabe/non contesta', por acadaren estes últimos, en xeral, valores moi altos.

Afín ao presente informe é a seguinte publicación: Consello Escolar de Galicia (2001): *A educación primaria na Comunidade Autónoma galega. Cursos 1998-1999 e 1999-2000*, Consello Escolar de Galicia, Consellería de Educación e Ordenación Universitaria, Santiago de Compostela, ISBN 84-453-3240-6.

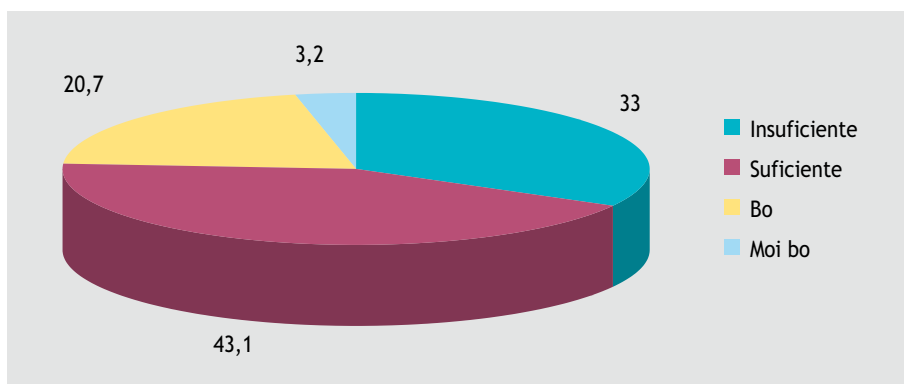
A maior parte da investigación sobre este tema do estado da lingua apóiase en metodoloxías cuantitativas, mediante as que se pretende medir a intensidade do fenómeno e, en moitos casos, a súa progresión. Este tipo de investigación non está libre de atrancos. Deixando á parte as dificultades que implica a comparanza entre resultados, a avaliación cuantitativa destas situacións adoita proporcionar estimacións máis de superficie que, en moitos casos, amosan ser insuficientes para afondar nas causas dos feitos. Por outra banda, apréciase tamén certa distancia entre elas. Desde as máis próximas a unha visión de autocompracencia, quizais para xustificar un cumprimento do mandato lexislativo, ata as que presentan situacións ben desfavorables. Quérese dicir que este tipo de calas, aínda que son cuantitativas, poden amosar unha interpretación ben diferente dunha mesma situación. É o caso das diferenzas de percepción dun mesmo fenómeno nun mesmo centro polos equipos directivos ou polos equipos de normalización lingüística. Aínda así, esta metodoloxía achegou resultados valiosos tanto para a análise da situación do idioma coma da súa planificación.

■ 3.1.1. A competencia lingüística en educación infantil e educación primaria

a) Alumnado

Ao inicio do primeiro ciclo de educación primaria, aínda un terzo do alumnado non acadara a competencia suficiente para este nivel; o 43,1 % sitúase na suficiencia e menos da cuarta parte (23,9%) amosa un dominio bo ou moi bo (ver gráfica 89).

■ Gráfica 89: Dominio do galego do alumnado ao iniciar primaria



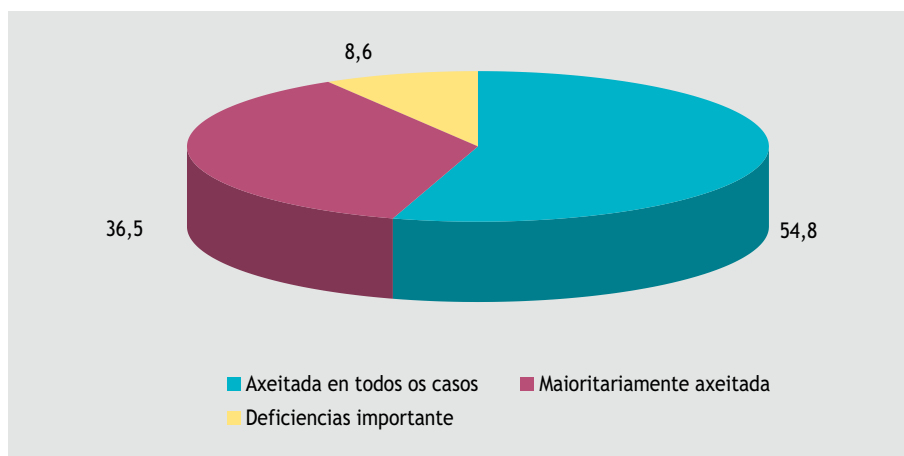
Fonte: Consellería de Educación e Ordenación Universitaria-Dirección Xeral de Política Lingüística, 1998, 46.

O coñecemento do galego, aínda que mellora 16,2 puntos ao finalizar este primeiro ciclo, non acadada a suficiencia requirida. O 16,8% amosa non ter o nivel necesario para comezar o segundo ciclo da primaria. A competencia é maior ao rematar a educación primaria. Só un 6,7% non logrou o nivel axeitado ao acceder a BUP e unicamente o 5,7% ao iniciar ESO.

b) Profesorado

En xeral, en educación infantil e educación primaria, son poucos os centros (ver gráfica 90) que consideran que o seu profesorado non está capacitado para impartir docencia en galego. En 8 de cada 10, esta porcentaxe de profesorado non chega ao 10%.

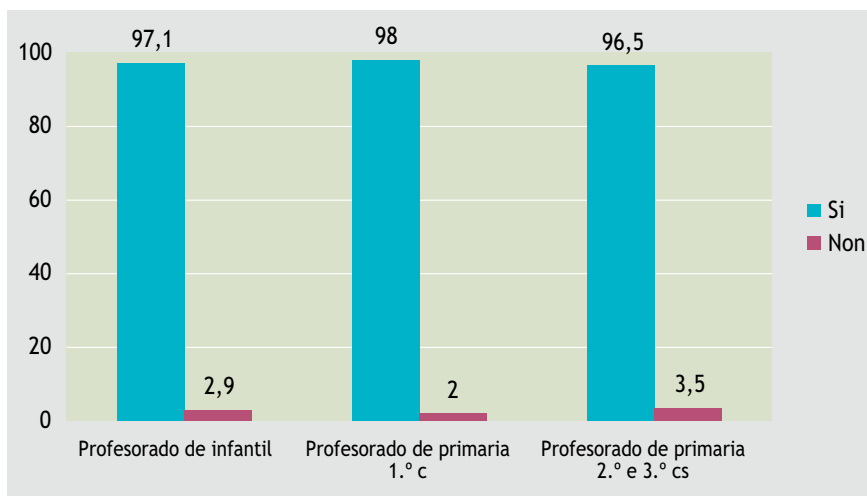
■ Gráfica 90: Competencia lingüística do profesorado para ensinar en galego



Fonte: Consello da Cultura Galega, 2002, 165.

Por niveis, segundo manifestación do propio profesorado (ver gráfica 91), os resultados veñen ratificar os obtidos por centro. Case a totalidade do profesorado de infantil e primaria considérase capacitado para impartir docencia en galego.

■ **Gráfica 91: Competencia docente en galego do profesorado de infantil e primaria**



Fonte: Consellería de Educación e Ordenación Universitaria-Dirección Xeral de Política Lingüística, 1998, 36, 61 e 79.

■ **3.1.2. O uso da lingua en educación infantil e educación primaria**

a) Usos xerais do alumnado e do profesorado

O uso dos idiomas nas situacións informais adoita corresponder coa maior espontaneidade e con contextos onde o falante tende a sentirse máis cómodo. Por iso, a referencia a estas situacións constitúe un bo referente para coñecer o estado do idioma.

A táboa 120 recolle tres usos neste ámbito: do alumnado, do profesorado e da familia do alumnado. A comparanza entre eles indica que en todos os casos, agás no sector do alumnado, o uso dominante é o bilingüe. Se agrupamos os usos por galego/castelán, entre o alumnado algo máis dos dous terzos (66,9%) emprega o castelán, mentres que o uso do galego redúcese a un terzo (33,1%). No profesorado, onde a porcentaxe de bilingües chega ao 64,5%, tamén é maioritaria a utilización do castelán (53%), aínda que a porcentaxe diminúa uns 14 puntos respecto do seu alumnado. Por último, nas familias téndese a un equilibrio entre un e outro idioma, se ben a opción dominante é a do bilingüismo, próxima ás tres cuartas partes (72%).

■ Táboa 120: Lingua usada nas situacións informais no centro (alumnado e profesorado) e lingua predominante nas familias

	Só galego			Máis galego			Máis castelán			Só castelán		
	Alumn.	Profes.	Familia	Alumn.	Profes.	Familia	Alumn.	Profes.	Familia	Alumn.	Profes.	Familia
Total Galicia	19,3	16,9	15,0	13,8	30,1	35,0	21,0	34,4	37,0	45,9	18,6	13,0
Centro												
Privado	25,5	4,0	20,0	2,1	4,0	20,0	20,8	56,0	50,0	77,1	36,0	30,0
Público		19,6		19,0	41,2	40,0	21,9	28,4	32,7	33,6	10,8	7,3
Hábitat												
Costeiro	8,1	14,8	7,3	12,1	26,9	28,4	18,2	34,3	43,1	61,6	24,1	21,1
Interior	31,4	16,7	24,2	17,4	37,8	42,9	25,6	36,7	29,7	25,6	8,9	3,3
Provincia												
A Coruña	19,4	14,7	13,2	11,1	21,3	26,3	19,4	40,0	36,8	50,0	24,0	23,7
Lugo	23,1	8,0	28,0	26,9	36,0	44,0	19,2	40,0	20,0	30,8	16,0	8,0
Ourense	26,1	12,5	24,0	13,0	37,5	40,0	34,8	50,0	36,0	26,1	16,2	8,1
Pontevedra	14,1	20,3	9,5	14,1	39,2	39,2	20,3	24,3	43,2	51,6		
Tipo concello												
>50.000	17,6	7,6	13,0	9,6	22,8	19,6	18,1	41,3	60,9	72,3	28,3	19,6
10-50.000	35,7	20,0	27,6	13,7	29,1	48,1	31,4	40,0	27,8	37,3	10,9	11,1
5-10.000	72,7	21,4	62,5	21,4	39,3	58,6	28,6	32,1	6,9	14,3	7,1	6,9
<5.000		31,8		22,7	63,6	33,3	4,5	4,5	4,2			

Fonte: CCG, 2002, 112 e 384.

A lingua habitual é un referente que convén ter en conta por ser o idioma de instalación e, polo tanto, un dos trazos que mellor caracterizan o falante. Na táboa 121 pódese apreciar que, tanto no profesorado coma no alumnado, o uso dominante é o bilingüe. Os primeiros (89,4%) en maior medida ca os segundos (66,5%). Por galego/castelán, o alumnado está máis castelanizado (63%) ca o profesorado (42%). Obviamente, o emprego do galego é maior entre os profesores (52,5%) ca entre os alumnos (37%), se ben cómpre destacar que o alumnado monolingüe en galego supera en 9,5 puntos os seus profesores.

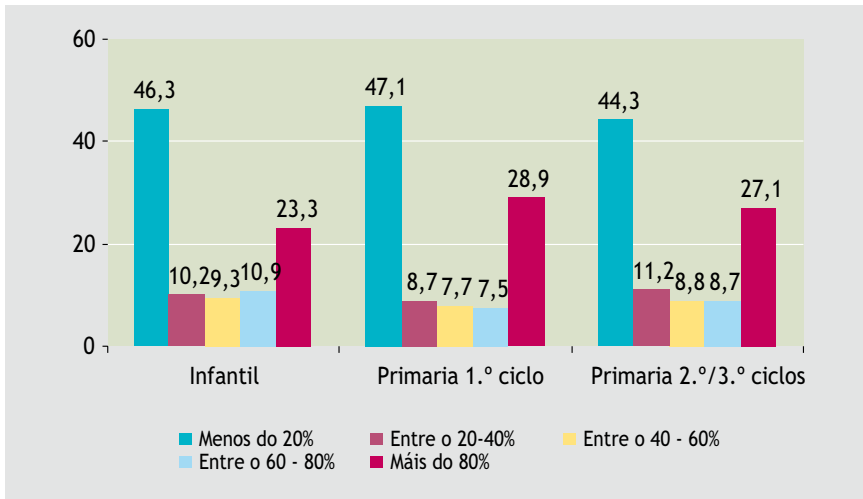
■ Táboa 121: Lingua habitual do alumnado e do profesorado de educación infantil e educación primaria

	Só galego		Máis galego		Máis castelán		Só catelán	
	Alumn.	Profes.	Alumn.	Profes.	Alumn.	Profes.	Alumn.	Profes.
Total Galicia	14,0	4,5	23,0	48,0	43,5	41,4	19,5	5,6
Tipo centro								
Privado	18,7	6,1	8,0	26,0	60,0	64,0	32,0	8,0
Público			28,0	55,4	38,0	33,8	15,3	4,7
Hábitat								
Costeiro	8,3	4,6	11,9	38,0	46,8	48,1	33,0	9,3
Interior	20,9	4,4	36,3	60,0	39,6	33,3	3,3	1,1
Provincia								
A Coruña	14,5	6,6	19,7	42,1	42,1	43,4	23,7	7,9
Lugo	24,0	8,0	36,0	56,0	40,0	32,0	28,4	4,0
Ourense	24,0	4,0	28,0	60,0	48,0	32,0		5,6
Pontevedra	6,8	1,4	20,3	47,2	44,6	45,8		
Concello								
>50.000	13,0	1,1	3,3	33,7	65,2	53,3	31,5	12,0
10-50.000	27,6	3,8	33,3	55,8	38,9	38,5	14,8	
5-10.000	54,2	10,3	48,3	65,5	17,2	24,1	6,9	
<5.000		12,5	41,7	62,5	4,2	25,0		

Fonte: Consello da Cultura Galega, 2002, 387.

A gráfica 92 amosa a distribución de uso do galego por nivel e ciclo en tramos porcentuais de 20. Pode observarse que a distribución é moi semellante en todos eles, malia que se advirte un certo incremento en primaria (28,9% no primeiro ciclo) respecto de infantil (23,3%) no valor máis alto. Cómpre ademais resaltar que o uso que fai do galego máis do 40% do alumnado está por debaixo do 20%.

Gráfica 92: Uso habitual do galego no alumnado de infantil e de primaria por ciclo e por nivel



Fonte: Consellería de Educación e Ordenación Universitaria-Dirección Xeral de Política Lingüística, 1998, 34, 44 e 65.

Cada vez é máis evidente a importancia da educación na idade infantil, incluída, loxicamente, a lingüística. Por iso, o idioma de escolarización nestes niveis adquire unha transcendencia para a vida dos falantes —e, en consecuencia, para as linguas— que quizais non posúe en estadios posteriores. A táboa 122 recolle o emprego do idioma no alumnado de infantil e do profesorado do primeiro ano deste nivel. Por idioma, o uso dominante nos dous colectivos é o do castelán (69,2% entre o alumnado; 64,2% no profesorado). O do galego é algo maior neste último (35,1%). Aínda así, cómpre non esquecer as altas porcentaxes que acada a suma das opcións bilingües (‘máis galego’/ ‘máis castelán’) en ambos os casos: 66% no alumnado e 64,2% no profesorado.

A extensión deste informe non nos permite afondar na distribución por continuo rural/ urbano, necesaria para avaliar a correspondencia entre a lingua da escola neste nivel e a do contorno ou da familia do alumno e comprobar a adecuación do proceso de escolarización no idioma do alumnado.

■ **Táboa 122: Lingua do alumnado de infantil e do profesorado de infantil de 3 anos**

	Só galego		Máis galego		Máis castelán		Só castelán	
	Alumn.	Profes.	Alumn.	Profes.	Alumn.	Profes.	Alumn.	Profes.
Total Galicia	11,4	16,2	19,5	18,9	46,5	45,3	22,7	18,9
Tipo centro								
Privado	15,3	23,3	4,2	13,3	50,0	60,0	45,8	26,7
Público			24,8	21,4	45,3	38,8	14,6	15,5
Hábitat								
Costeiro	7,0	14,5	10,0	13,3	47,0	50,6	36,0	21,7
Interior	16,5	18,5	30,6	26,2	45,9	38,5	7,1	15,4
Provincia								
A Coruña	9,9	21,8	22,5	18,2	38,0	40,0	29,6	20,0
Lugo	20,8	12,5	29,2	25,0	41,7	50,0	8,3	12,5
Ourense	23,8	17,6	23,8	5,9	52,4	47,1	27,5	23,5
Pontevedra	5,8	11,7	11,6	21,7	55,1	48,3		18,3
Concello								
>50.000	12,0	5,4	1,2	12,2	61,6	58,1	37,2	24,3
10-50.000	18,5	18,6	26,0	25,6	44,0	39,5	18,0	16,3
5-10.000	47,6	29,2	44,4	29,2	33,3	25,0	3,7	12,5
<5.000		71,4	42,9	14,3	9,5	14,3		

Fonte: Consello da Cultura Galega, 2002, 142 e 144.

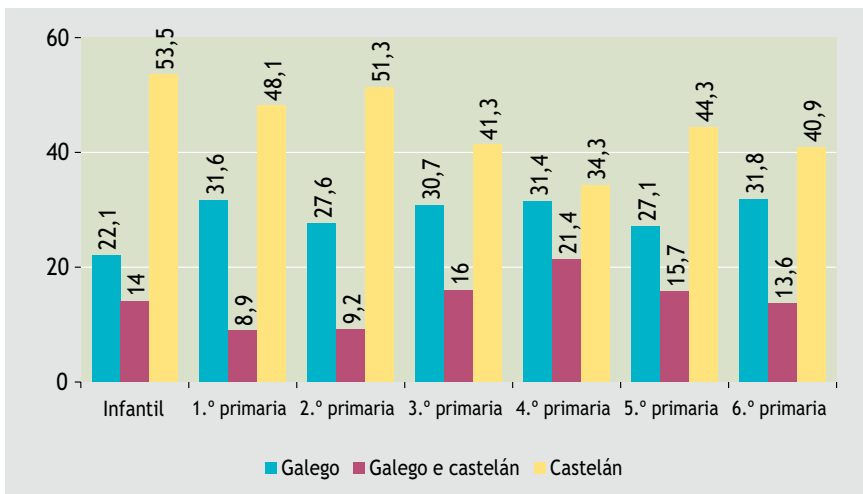
b) Uso lingüístico na docencia

Á parte dos usos habituais dos colectivos relacionados co ámbito escolar, importa o emprego das linguas no proceso de ensino e aprendizaxe, en tanto que non só vai asociado a este, senón que representa o uso formalizado, o de maior prestixio. A seguir, presentamos algúns resultados sobre as variedades formais oral e escrita.

- O uso oral nas aulas de educación infantil e educación primaria

Un primeiro nivel de formalidade está representado polo uso oral na aula. Aínda que este en moitos casos non se afaste excesivamente do coloquial e manteña moitos dos seus trazos, a situación, o tema e a maior atención ao discurso (visible nunha maior dependencia da corrección) confírenlle características de uso formal e, en consecuencia, de maior prestixio, malia que na conciencia do falante común se trate do mesmo obxecto, galego ou castelán.

■ Gráfica 93: Lingua oral nas aulas de educación infantil e de educación primaria



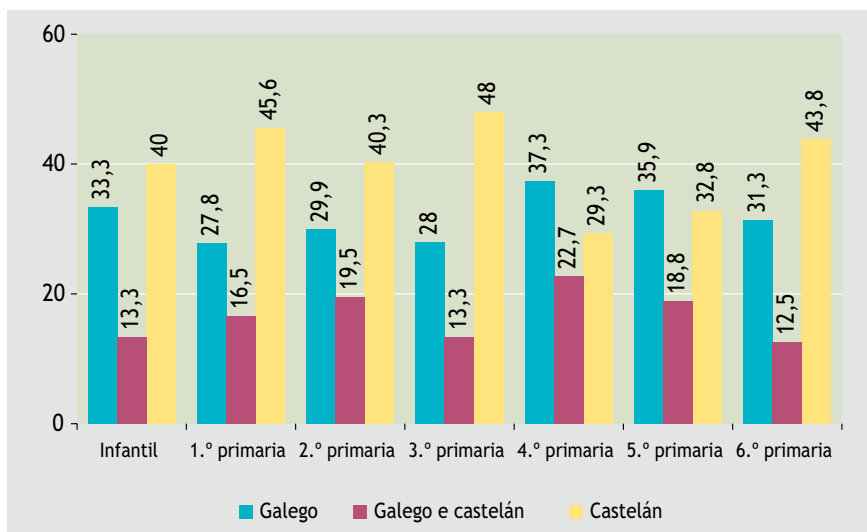
Fonte: Consello da Cultura Galega, 2002, 118.

O castelán é a lingua máis usada oralmente nas aulas de infantil e de primaria e aínda que este uso tende a diminuír co aumento de nivel, ao finalizar a educación primaria no 40,9% das aulas mantense 11 puntos por enriba do galego. Os valores máis altos atopámoslos en infantil (53,5%) e no primeiro ciclo da primaria. Polo que atinxe ao galego, as diferenzas entre os dous niveis son considerables. A educación infantil (22,1%) atópase uns 8 puntos por debaixo do uso oral na primaria (31,8% en 6º), onde parece tender a estabilizarse arredor do 30%. Estes datos, desfavorables para o galego, son indicio dunha situación de inferioridade desta lingua, non só pola menor implantación, senón porque a variedade oral é máis usada cá escrita. A repercusión na formación de hábitos de uso orais en galego é evidente.

- O uso escrito nas aulas de educación infantil e educación primaria

A variedade escrita adoita representar a maior elaboración e formalidade, o que a converte tamén na máis prestixiada. Segundo os datos da gráfica 94, o emprego do galego no taboleiro vén representar arredor dun terzo (31,9%) e non amosa diferenzas significativas por nivel e ciclo, agás en 4.º e 5.º de primaria, onde se rexistran os valores máis altos. Pola contra, a presenza do castelán (39,9%) sitúase en xeral uns 8 puntos por enriba do emprego do galego.

■ Gráfica 94: Lingua escrita no taboleiro en infantil e en primaria



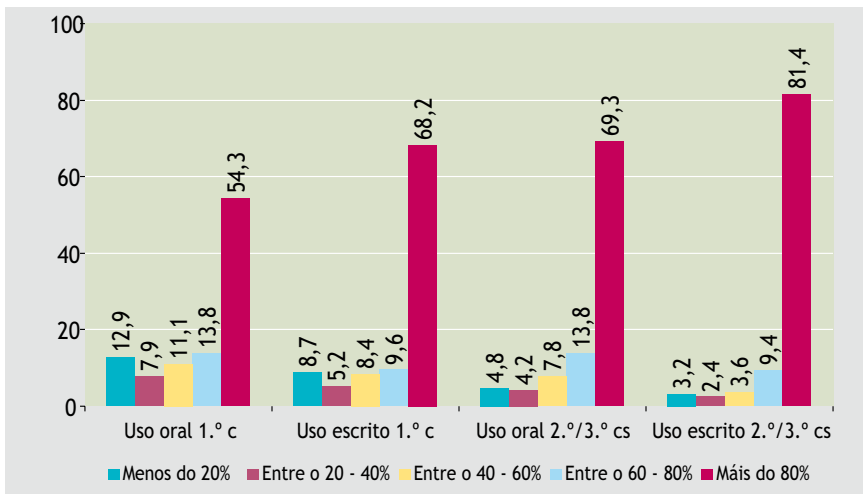
Fonte: Consello da Cultura Galega, 2002, 120.

- Os usos oral e escrito do galego nas materias impartidas nesta lingua en educación infantil e educación primaria

Importa, así mesmo, o emprego do galego, tanto oral coma escrito, nas materias que deben impartirse nesta lingua. Dunha parte, para ter unha referencia do cumprimento normativo e, doutra, para avaliar a coherencia entre uso no que se prevé impartir a materia e no que se realiza.

A gráfica 95 indícanos que é maior a coherencia entre a lingua na que se debe impartir a docencia e a realidade no uso escrito ca no oral. Se atendemos o valor máis alto (por riba do 80%), o que consideramos desexable de acordo coa lingua prevista para esta docencia, o emprego oral é inferior ao escrito en 13,9 puntos no primeiro ciclo da primaria e 12,1 no segundo ciclo. Respecto dos valores desta categoría (máis do 80%) é significativo que só nunha metade dos casos avaliados (o 54,3%) se use oralmente no primeiro ciclo e, aínda que a porcentaxe mellora substancialmente, uns dous terzos (69,3%) no segundo ciclo. Con todo, cómpre destacar a progresión a medida que ascendemos de nivel.

■ Gráfica 95: Usos oral e escrito do galego nas materias impartidas nesta lingua



Fonte: Consellería de Educación e Ordenación Universitaria-Dirección Xeral de Política Lingüística, 1998, 59, 60, 77 e 78.

O número de horas impartidas en educación infantil amosa unha distribución bastante irregular, quizáis reflexo do idioma no que se escolarice o alumnado e en función do uso dominante no contorno e na familia. A maior porcentaxe (37,4%) corresponde ao tramo ‘0-5 horas’, á que lle seguen o ‘máis de 20’, cun 26,4% e o de ‘15-20’, cun 14,5%. Cómpre subliñar que hai un 2,8% dos centros nos que non se imparte ningunha hora en galego.

Nos ciclos de primaria tomamos como referencia o número de horas en galego impartidas en coñecemento do medio, por seren os resultados con menor ‘Non sabe, non contesta’. No primeiro ciclo, as porcentaxes máis altas corresponden aos valores 5 horas (79,6%) e 4 horas (14,9%). No segundo e terceiro, tenden a invertirse os resultados anteriores. No 78,4% dos casos impártense 4 horas e no 17% unha máis.

- A aprendizaxe da lecto-escritura

Polo que atinxe á aprendizaxe da lecto-escritura, importante pola idade na que se realiza e polas connotacións sociolingüísticas que supón, a maioría realízase en castelán. As porcentaxes son semellantes en infantil (55,7%) e no primeiro ciclo de primaria (55,9%). En galego, aprende a ler e a escribir arredor dun terzo (33,6%) en infantil e un 23,4%

en primaria. A aprendizaxe bilingüe é dun 11,7% no primeiro caso e algo maior (20,8%) ao inicio de primaria.

- c) Algúns atrancos na promoción do galego en educación infantil e educación primaria

Con vistas á planificación lingüística destes niveis e de cara a unha incorporación efectiva do galego ao ensino, convén coñecer as dificultades e ameazas coas que se encontra o proceso de normalización do idioma neste niveis.

A táboa 123 recolle as dificultades percibidas na promoción da lingua, segundo os equipos directivos dos centros e os de normalización lingüística destes. Aínda que as diferenzas de apreciación son considerables respecto do peso que ten cada unha das categorías, en ambos os casos as carencias de material didáctico e dun apoio efectivo pola Administración acadan os valores máis altos na columna ‘de acordo’ e mesmo veñen ser ratificados na de ‘algo de acordo’. As valoracións xerais negativas sobre o idioma deben ser tamén obxecto de atención.

■ Táboa 123: Dificultades percibidas para a promoción do galego na escola. Educación infantil e educación primaria

	De acordo		Algo de acordo		Nada de acordo	
	ED	ENL	ED	ENL	ED	ENL
1. Existen valoracións xerais negativas sobre o prestixio e a utilidade do galego	18,5	24,6	35,5	37,9	46,0	37,4
2. A presenza do galego afecta negativamente o desenvolvemento académico	0,5	5,6	9,5	93,8	90,0	0,5
3. Existen carencias de material didáctico	31,0	31,3	37,5	39,5	31,5	29,2
4. Dáse unha falta de apoio efectivo por parte da Administración	20,6	30,4	37,2	46,4	41,7	23,2
5. Non está regulada a reciclaxe efectiva do profesorado	18,6	20,5	29,6	28,7	51,3	50,8

Fonte: Consello da Cultura Galega, 2002, 186.

Consonte os datos recollidos na táboa anterior, no que tocas ás dificultades que se deben superar para unha competencia semellante nas dúas linguas (táboa 124), propónse desde os centros públicos unha postura máis decidida da Administración, unha maior motivación ao alumnado e máis apoio ao profesorado. Sorprende comparando as maiores porcentaxes que as solucións que achegan os centros privados concorden pouco coas dos públicos.

■ Táboa 124: Dificultades que cumpriría salvar para acadar o obxectivo da competencia semellante en galego e en castelán

	Centro público	Centro privado
1. Postura máis decidida pola Administración	94,7	5,3
2. Mellorar a capacitación do profesorado	60,0	40,0
3. Mellorar o apoio ao profesorado	69,2	30,8
4. Máis motivación no profesorado	60,9	39,1
5. Máis motivación no alumnado	73,9	26,1
6. Maior sensibilidade lingüística das familias e da sociedade	65,2	34,8

Fonte: Consello da Cultura Galega, 2002, 170.

Malia que a competencia en galego do profesorado non parece ser o principal obstáculo para normalizar o uso do idioma nestes niveis, recollemos a seguir na táboa 125 as propostas de mellora porque amosan un dato ben significativo de onde poden estar algunhas das dificultades importantes para normalizar o emprego do galego. Obsérvase que nunha batería de solucións para mellorar a competencia, o valor máis alto corresponde á motivación cara o idioma.

■ Táboa 125: Propostas para mellorar a competencia lingüística do profesorado

	%
1. Promover unha maior motivación do profesorado cara á lingua	40,3
2. Mellorar a formación lingüística do profesorado	32,8
3. Mellorar os criterios pedagóxicos orientativos	24,9
4. Outras propostas	23,4
5. Distribuír o profesorado do centro segundo as necesidades lingüísticas	9,5

Fonte: Consello da Cultura Galega, 2002, 168.

■ 3.2. Educación secundaria (BUP-COU, ESO e FP)

O período correspondente á educación secundaria⁵³ é outro dos puntos centrais de referencia para avaliar a situación da lingua porque é nesta etapa cando se empezan a

53 Ao situarse a elaboración do estudo que estamos a tomar como referencia para esta etapa educativa nunha data na que aínda non estaba implantado na súa totalidade o sistema educativo derivado da LOXSE, é necesario aludir simultaneamente a ESO, BUP e FP, porque eran treitos educativos que convivían nese momento nos centros escolares.

consolidar moitos dos aspectos da personalidade dos suxeitos, entre eles o do idioma, e porque nela ocorren cambios importantes na conduta lingüística, entre eles o de lingua.

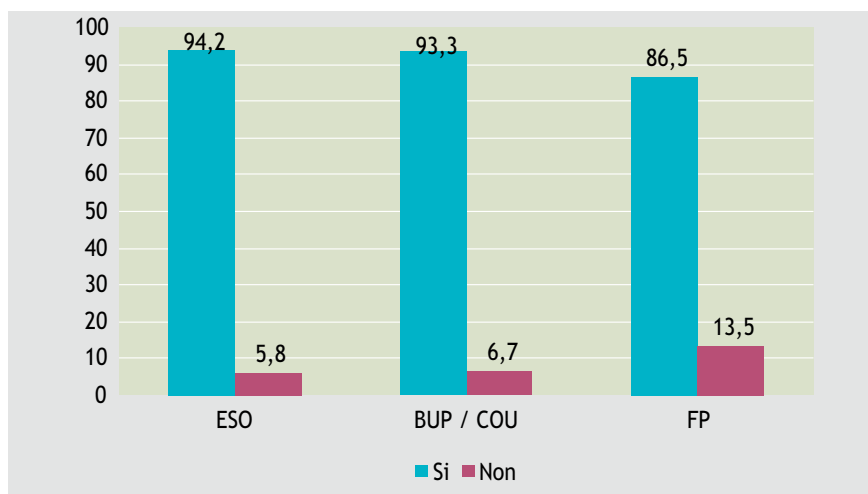
Aínda que a competencia do alumnado debe estar en boa medida xa consolidada en primaria, en secundaria, ademais da importancia e transcendencia que ten mellorar as capacidades lingüísticas, cómpre coñecer a dimensión do uso e mesmo a formación de actitudes cara ás linguas. Consonte estas premisas, vexamos algunhas pautas da competencia e, sobre todo, da conduta lingüística.

■ 3.2.1. A competencia lingüística en educación secundaria

a) Alumnado

A gráfica 96 recolle os resultados da estimación do profesorado de tres niveis (ESO, BUP-COU e FP) sobre a competencia en galego do alumnado ao inicio de cada un dos citados niveis. Tendo en conta que a competencia lingüística debe ser unha destreza que mellora progresivamente ao subir de nivel, sorprende que as porcentaxes sexan máis favorables na ESO ca nos outros dous niveis, especialmente na FP, onde un 13,5% non acadaría os coñecementos da lingua axeitados aos estudos que inicia.

■ Gráfica 96: Competencia axeitada en galego do alumnado de secundaria ao iniciar cada un dos niveis indicados



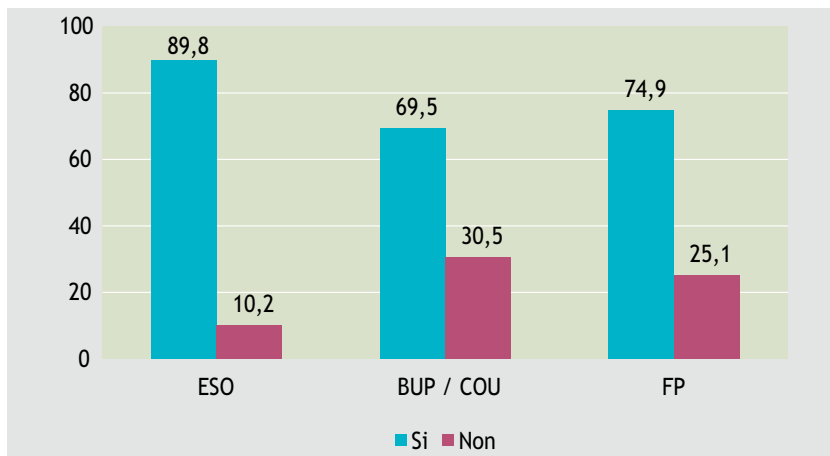
Fonte: Consellería de Educación e Ordenación Universitaria-Dirección Xeral de Política Lingüística, 1998, 155, 119 e 170.

b) Profesorado

A competencia docente do profesorado en lingua galega é requisito necesario para unha formación axeitada do alumnado e para a ampliación da docencia nesa lingua, se ben no tocante ao profesorado importa tamén contar con actitudes favorables cara á promoción do idioma.

Na gráfica 97 figuran os resultados da competencia docente para impartir o ensino en galego por estimación do propio profesorado. Segundo eses datos, unha maioría moi ampla (entre un 90% na ESO e un 75% na FP) declara poder impartir clase en galego. Non obstante, é significativo que tres de cada 10 docentes de BUP-COU non se consideren capacitados para este labor e que unha cuarta parte do profesorado de FP se autoavalíe tamén neste sentido. Cumpriría afondar nestas porcentaxes para coñecer que eivas posúe este profesorado en lingua galega, ou ben se se trata dunha infravaloración da súa competencia lingüística.

■ Gráfica 97: Competencia docente en galego do profesorado de secundaria para impartir docencia nesa lingua



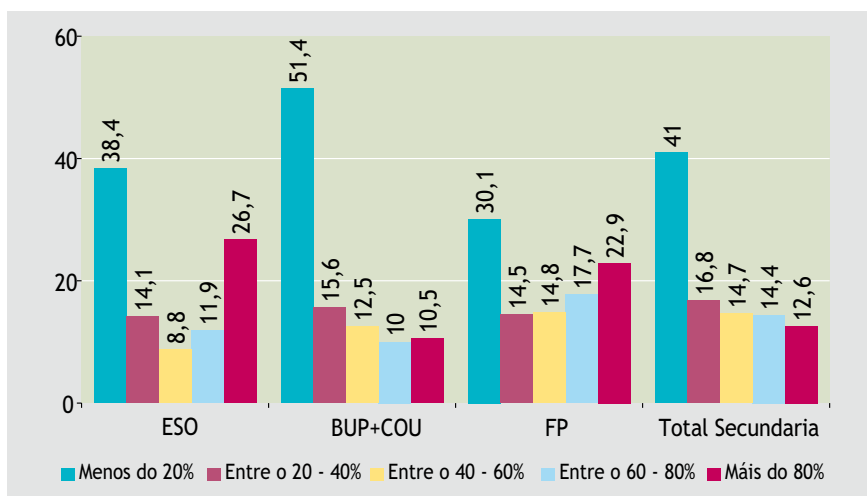
Fonte: Consellería de Educación e Ordenación Universitaria-Dirección Xeral de Política Lingüística, 1998, 159, 124 e 178.

■ 3.2.2. O uso da lingua en educación secundaria

a) Usos xerais en educación secundaria

O uso vén sendo unha manifestación da conduta e esta, en moitos casos, como é o de Galicia, unha mostra da actitude cara á lingua. O uso dunha lingua axuda á formación de hábitos lingüísticos (e tratándose de idades temperás, aínda en maior grao) en etapas posteriores da vida dos suxeitos. Por iso, importa que a promoción dun idioma conte coa súa implantación nos niveis educativos.

■ **Gráfica 98: Uso habitual do galego no alumnado de educación secundaria**



Fonte: Consellería de Educación e Ordenación Universitaria-Dirección Xeral de Política Lingüística, 1998, 139, 117, 163 e 94.

A gráfica 98 resume o uso habitual do alumnado nos tres niveis mencionados e no total da educación secundaria. Se temos en conta algúns factores como a situación sociolingüística de Galicia, os obxectivos de competencia por igual ao finalizar os niveis obrigatorios, etcétera, deberíamos esperar que polo menos unha metade do alumnado empregase habitualmente o galego. Os resultados da táboa 3 indícanos que este uso do 50% non se acada. Se sumamos os datos das categorías 60%-80%, máis do 80% e a metade dos da 40%-60% decatámonos que no total da secundaria o uso habitual do galego no alumnado estaría uns 16 puntos por debaixo dese valor central do 50%. Preto del estaría o alumando de FP, uns 7 puntos por debaixo o da ESO e 23, o máis distante, o de BUP-COU. Por outra banda, cómpre destacar as elevadas porcentaxes que acada o uso do galego inferior ao 20%, especialmente en BUP-COU e ESO.

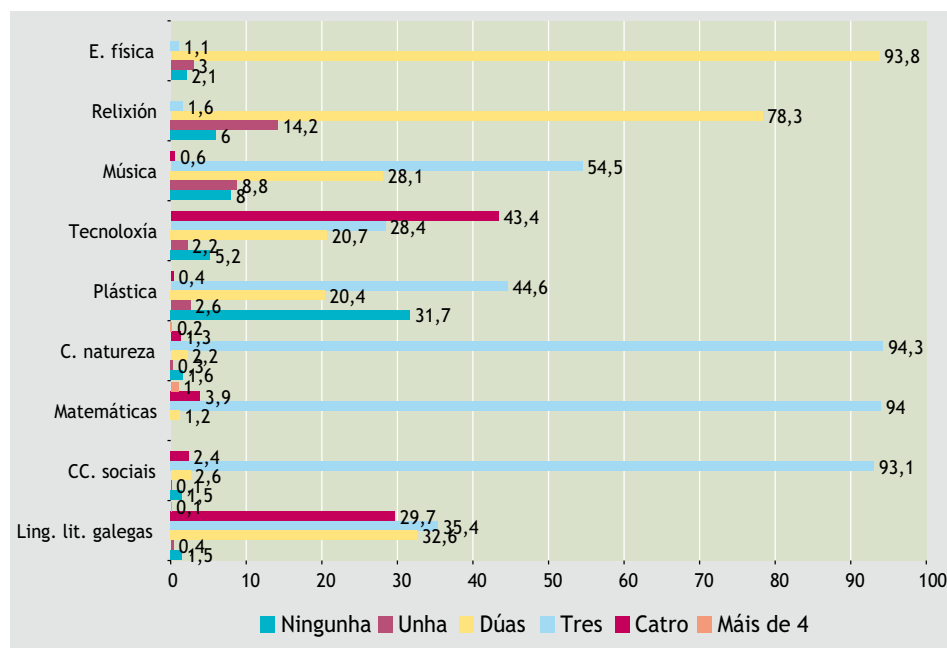
b) O uso na docencia

Dado o tipo de actividade, o rexistro e o estilo que caracterizan o uso docente, o emprego das linguas nese ámbito implica un grao considerable de formalidade, polo que, á parte da formación lingüística, supón o recoñecemento dun prestixio, o que converte ese uso nun referente central da situación da lingua.

- O número de horas impartidas en galego

Malia que no ensino non só importa a cantidade, senón a calidade dos procesos docentes (no caso da lingua, a metodoloxía que se empregue, a estimación que se teña do idioma, etcétera), a primeira é unha medida necesaria para avaliar non só o tempo dedicado a unha actividade, senón o grao de cumprimento do estipulado nas normas. Á parte da repercusión que poida ter para unha lingua, porque unha maior presenza pode ir asociada a unha mellor estimación dun idioma.

■ Gráfica 99: Número de horas en galego impartidas na ESO por materia



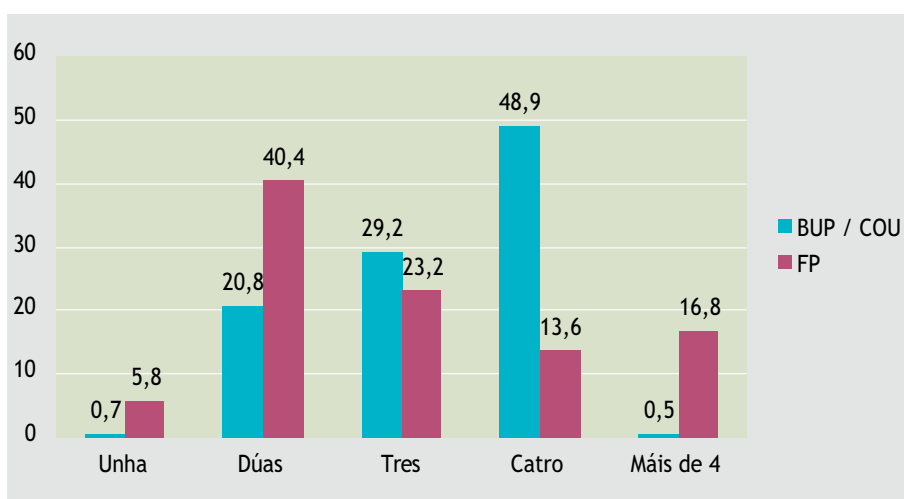
Fonte: Consellería de Educación e Ordenación Universitaria-Dirección Xeral de Política Lingüística, 1998, 141-149.

A gráfica 99 resume o número de horas en galego en varias materias. Os resultados tenden a agruparse nos valores ‘tres horas’ e ‘dúas horas’, aproximándose así a temporización

da normativa correspondente. Non obstante, por columna, destacan polas diferenzas con outras materias na columna ‘ningunha’ a área de plástica e na de ‘catro’ a de tecnoloxía.

Nos niveis de BUP-COU e FP aprécianse diferenzas considerables entre o primeiro e o segundo, sobre todo nos valores ‘catro’ (35,3 puntos máis en BUP-COU) e ‘dúas’, onde a distancia é favorable á FP en case 20 puntos (ver gráfica 100).

■ **Gráfica 100: Número de horas nas materias impartidas en galego. BUP-COU e FP**

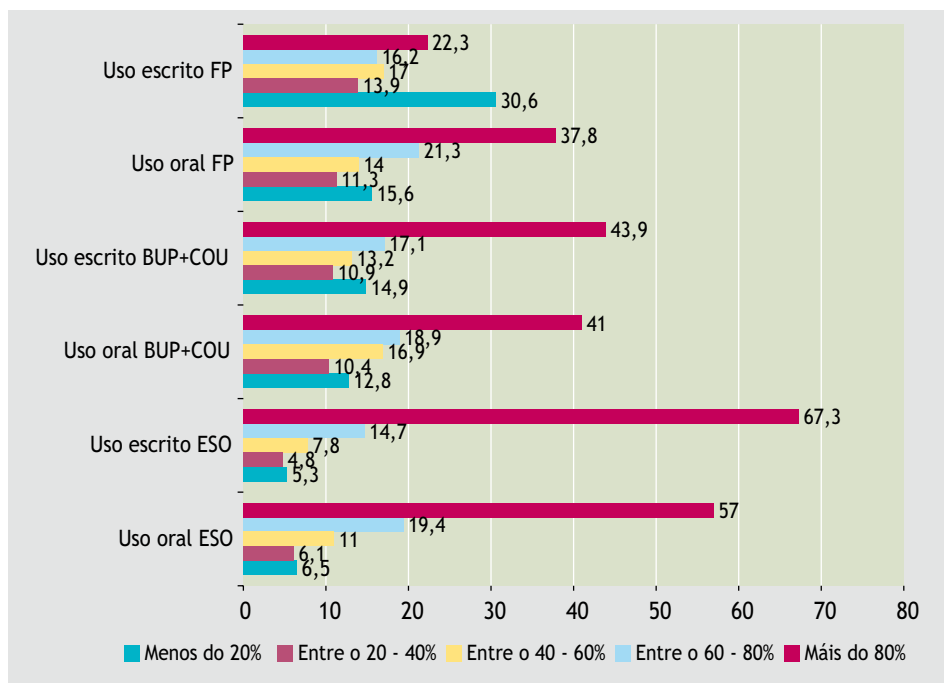


Fonte: Consellería de Educación e Ordenación Universitaria-Dirección Xeral de Política Lingüística, 1998, 127 e 169.

- Os usos oral e escrito do galego nas materias impartidas nesta lingua

Na gráfica 101 recollemos o emprego oral e escrito do galego nas áreas ou materias impartidas nesa lingua. Era de esperar que, tratándose de materias que deben ser impartidas en galego, o uso deste idioma fose máis alto e, en ningún caso, inferior ao 20%. Neste sentido, cómpre destacar que esta menor porcentaxe tende a incrementarse en BUP-COU respecto de ESO (6,3 puntos na oralidade e 9,6 na escrita) e, en maior grao, en FP (9,1 puntos no oral e 25,3 no escrito). Se tomamos a categoría máis alta (máis do 80%) tamén sorprende que en BUP-COU só en 4 de cada 10 casos se supere esta porcentaxe. En FP, os valores son aínda máis baixos, especialmente na escrita, na que en 2 de cada 10 se supera o 80% de uso do galego.

Gráfica 101: Usos oral e escrito do galego nas áreas impartidas nesta lingua. Educación secundaria



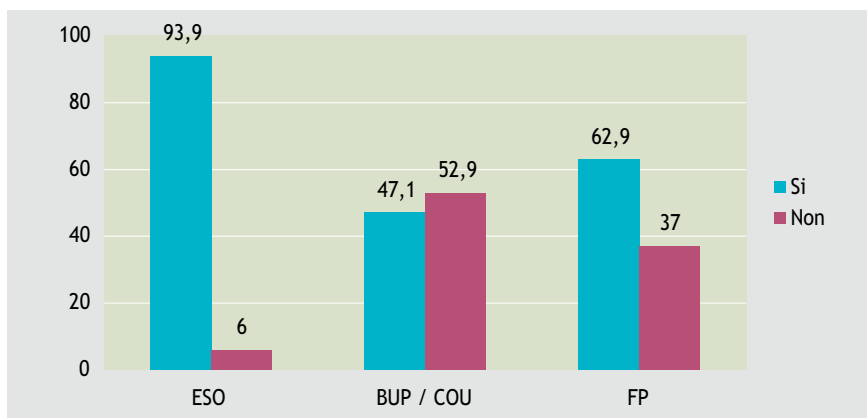
Fonte: Consellería de Educación e Ordenación Universitaria-Dirección Xeral de Política Lingüística, 1998, 156-157, 120-121 e 171-172.

c) Algúns atrancos para a promoción do galego na educación secundaria

Tanto para o prestixio do proceso de ensino en galego coma para a promoción da lingua, é fundamental o cumprimento axeitado da normativa correspondente, porque de non respectala pode estenderse a crenza de que se trata dun asunto menor, máxime cando na maior parte dos casos se dan as condicións para o cumprimento do establecido. Os datos que comentamos sobre a competencia docente en lingua galega do profesorado abundan para apoiar esta hipótese das condicións necesarias.

Na gráfica 102 reúnen os resultados do cumprimento da normativa sobre impartición do galego por niveis. Deles cómpre destacar as elevadas porcentaxes de incumprimento que se rexistran en FP e, sobre todo, en BUP-COU, onde nunha metade dos centros non se imparten as áreas ou materias regulamentadas como mínimo.

■ **Gráfica 102: Cumprimento da normativa sobre impartición en galego das áreas/ materias nesa lingua por nivel**



Fonte: Consellería de Educación e Ordenación Universitaria-Dirección Xeral de Política Lingüística, 1998, 154, 118 e 169.

■ 4. OS EQUIPOS DE NORMALIZACIÓN LINGÜÍSTICA

Constitúen un instrumento básico na actividade de normalización da lingua galega nos centros de ensino non universitario e, por iso, merecen un tratamento específico neste informe.

A súa creación dispúxose nas ordes do 15 e 24 de xullo de 1991, nas que tamén se enunciaba de xeito sintético a súa función como coordinadores do Plan xeral para o uso do idioma e do Plan específico para o ensino en lingua galega do que debían dispor a partir dese momento todos os centros educativos non universitarios. Na actualidade, tanto a súa composición como as tarefas, competencias e responsabilidades están recollidas nos decretos 324/1996 e 374/1996, polos que se aproban, respectivamente, o Regulamento orgánico dos institutos de educación secundaria e o das escolas de educación infantil e dos colexios de educación primaria.

A implantación dos equipos de normalización lingüística (ENL) realizouse con éxito desde o primeiro momento e axiña a súa presenza se xeneralizou nos centros educativos, especialmente nos da rede pública. No *Informe do Consello Escolar de Galicia do curso 1992-93* dicíase que, aproximadamente, a metade dos centros, de ensino básico e medio, terían constituído o seu ENL co seu correspondente coordinador, e que un 48% disporían dunha subvención no curso 1993-94.

Segundo datos da Consellería de Educación e Ordenación Universitaria, neste momento a existencia formal destes equipos abrangue a gran maioría de centros educativos de primaria e secundaria. Na seguinte táboa indícase a porcentaxe dos colexios e institutos que constituíran o ENL nos últimos cinco anos:

■ **Táboa 126: Porcentaxe de centros educativos con ENL**

2000-01	2001-02	2002-03	2003-04	2004-05
93,05	93,1	95,19	97,31	95,92

É moito máis difícil valorar a eficacia do seu labor normalizador e a adecuación entre as tarefas que realizan e as que legalmente teñen asignadas, pero abundan as voces críticas sobre estas cuestións. Nun informe do Consello da Cultura Galega (Monteagudo Romero e Bouzada Fernández, 2002) indicábase que os ENL pronto foron unha realidade en moitos centros educativos. Outra cousa é a eficacia do labor que desenvolven, centrado moitas veces en actividades festivas relacionadas con datas sinaladas do ciclo anual (Entroido, Maíos, Día das Letras Galegas...). E unha situación parecida era a que se subliñaba no diagnóstico que acompañaba o Plan xeral de normalización da lingua galega, aprobado no Parlamento Galego en setembro de 2004: sinalábase tamén a implantación xeneralizada dos ENL, pero este punto forte contrapesábase con puntos débiles, como a súa escasa capacidade de incidencia na vida dos centros ou o feito de que a súa actividade non teña moitas veces relación directa coa normalización da lingua, senón máis ben con tarefas de carácter cultural, etnográfico ou folclórico.

A Consellería de Educación e Ordenación Universitaria convoca anualmente axudas específicas para que os ENL desenvolvan o seu labor normalizador. Os datos fornecidos pola Administración educativa para os últimos exercicios, distribuídos por provincias e por titularidade dos centros, son os seguintes:

■ **Táboa 127: Axudas para ENL (curso 2002-03)**

	Ensino público		Ensino privado	
	N.º de centros	Orzamento	N.º de centros	Orzamento
A Coruña	404	258.615 €	23	13.359 €
Lugo	186	98.605 €	14	7.545 €
Ourense	149	87.700 €	16	9.590 €
Pontevedra	409	235.077 €	55	29.603 €
Galicia	1148	679.997 €	108	60.097 €

■ Táboa 128: Axudas para ENL (curso 2003-04)

	Ensino público		Ensino privado	
	N.º de centros	Orzamento	N.º de centros	Orzamento
A Coruña	429	258.879 €	31	18.579 €
Lugo	188	100.764 €	13	6.315 €
Ourense	147	81.362 €	15	9.975 €
Pontevedra	410	238.995 €	46	25.231 €
Galicia	1174	680.000 €	105	60.100 €

■ Táboa 129: Axudas para ENL (curso 2004-05)

	Ensino público		Ensino privado	
	N.º de centros	Orzamento	N.º de centros	Orzamento
A Coruña	454	259.042 €	31	17.955 €
Lugo	183	88.767 €	14	7.157 €
Ourense	155	86.761 €	17	10.787 €
Pontevedra	436	243.242 €	52	26.601 €
Galicia	1.228	677.812 €	114	62.500 €

Como se pode observar, tanto o número de centros como a súa distribución por provincias e a contía económica asignada a apoiar o labor dos ENL, non sufriron variacións importantes nos últimos tres cursos. Tampouco achega diferenzas substantivas a estratificación en ensino público e privado: o primeiro representa nos tres cursos máis do 90%, tanto de centros que se acolleron a estas axudas coma de orzamento xestionado, mentres que o ensino privado non chegou en ningún deses indicadores ao 10% do total.

■ 5. A FORMACIÓN NON REGRADA EN LINGUA GALEGA

■ 5.1. O sistema de formación

Por mandato legal, a Administración autonómica debe garantirlles o coñecemento da lingua galega a todos os que viven e traballan en Galicia; unha competencia no idioma que é especialmente esixible aos que desenvolven a súa actividade profesional ao servizo da poboación —funcionarios da Administración, docentes, etc.—, pero que debe estenderse ao conxunto dos cidadáns.

Deixando de lado iniciativas singulares de institucións e asociacións (universidades, movementos de renovación pedagóxica, sindicatos, asociacións culturais, etc.), a canle legal para a aprendizaxe da lingua galega fóra do sistema educativo regrado e para o seu recoñecemento oficial foi ata hoxe, ben a dos cursos de iniciación e perfeccionamento de galego, ben a das escolas oficiais de idiomas.

O éxito cuantitativo dos cursos de aprendizaxe da lingua galega foi notable, pero isto non pode levarnos a ignorar as eivas inherentes a este sistema de aprendizaxe e avaliación, denunciadas reiteradamente desde distintos ámbitos, e que se relacionan tanto coa súa feble estrutura, coma coa precariedade de medios, coa falla de formación específica dos docentes, coa carencia de planificación ou coa inexistencia de criterios e de control claro para a avaliación e o recoñecemento oficial das aprendizaxes. Nun dos máis recentes e documentados estudos realizados sobre o tema, un informe do Consello da Cultura Galega do ano 2002, concluíase literalmente o seguinte:

“Só desde unha falta de planificación lingüística previa se entende que cun único produto educativo, os cursos de iniciación e perfeccionamento da lingua, se pretendese cubrir as necesidades de todos os sectores sociais da poboación adulta” (Pérez Magdalena, 2002).

Entendemos que foi a conciencia destas limitacións e a necesidade dunha homologación con outras linguas o que levou a Administración educativa galega a promover nos últimos anos iniciativas de achegamento aos formatos oficialmente recoñecidos de aprendizaxe de linguas no marco europeo. Con este obxecto, coincidindo co Ano Europeo das Linguas, publicouse no 2001 unha primeira tradución ao galego do *Marco europeo común de referencia para as linguas*, documento que foi revisado e actualizado nunha nova publicación da Xunta de Galicia, co aval do Consello de Europa, titulada *Marco europeo común de referencia para as linguas: aprendizaxe, ensino, avaliación* (Xunta de Galicia, 2005d). E, paralelamente, un grupo de investigación promovido desde a Dirección Xeral de Política Lingüística está a traballar na definición dos niveis e nos diplomas de coñecemento da lingua galega, así como na elaboración de modelos de exames e na formulación de criterios para a súa elaboración e corrección; labor que debe rematar coa presentación da súa validación pola *Association of Language Testers in Europe* (ALTE), antes de rematar o ano 2005.

■ 5.2. Actividades de formación

Á marxe dos cambios previsibles a curto prazo no sistema non regrado de ensino e aprendizaxe do galego, un informe sobre as actividades de formación realizadas oficialmente nos últimos anos ten que referirse fundamentalmente aos cursos de iniciación e perfeccionamento en lingua galega.

No período 2003-2005, a Dirección Xeral de Política Lingüística organizou e subvencionou un número importante de cursos deste tipo destinados a distintos sectores sociais e profesionais: persoal das administracións públicas, persoal docente de niveis non universitarios e outros colectivos de poboación adulta. A súa distribución por anos e provincias foi a seguinte:

■ Táboa 130: Formación en lingua galega nas administracións públicas

	Ano 2003		Ano 2004		Ano 2005	
	N.º cursos	Orzamento	N.º cursos	Orzamento	N.º cursos	Orzamento
A Coruña	16	47.040 €	17	49.920 €	20	64.335 €
Lugo	5	15.340 €	4	12.200 €	5	16.760 €
Ourense	4	11.880 €	4	11.880 €	4	13.120 €
Pontevedra	4	12.000 €	4	12.000 €	5	16.550 €
Galicia	29	86.260 €	29	86.000 €	34	110.765 €

■ Táboa 131: Formación en lingua galega para docentes de ensino non universitario

	Ano 2003		Ano 2004		Ano 2005	
	N.º cursos	Orzamento	N.º cursos	Orzamento	N.º cursos	Orzamento
A Coruña	7	20.670 €	7	20.620 €	8	26.240 €
Lugo	2	6.060 €	2	6.060 €	4	13.480 €
Ourense	2	5.940 €	2	5.940 €	2	6.560 €
Pontevedra	4	11.880 €	4	11.880 €	4	13.120 €
Galicia	15	44.550 €	15	44.500 €	18	59.400 €

■ **Táboa 132: Formación en lingua para outros colectivos de adultos**

	Ano 2003		Ano 2004		Ano 2005	
	N.º cursos	Orzamento	N.º cursos	Orzamento	N.º cursos	Orzamento
A Coruña	110	318.300 €	111	319.900 €	128	408.400 €
Lugo	49	146.010 €	50	146.010 €	46	149.770 €
Ourense	50	148.440 €	50	146.940 €	50	162.190 €
Pontevedra	84	243.000 €	84	248.700 €	100	318.250 €
Galicia	292	855.750 €	297	861.550 €	324	1.038.610 €

Á parte destes cursos de lingua galega, oral ou escrita, a Dirección Xeral de Política Lingüística realizou neste mesmo período outras actividades de formación dirixidas especificamente ao colectivo docente, promovidas normalmente polos equipos de normalización lingüística dos centros e destinadas a intercambiar experiencias e a mellorar a formación lingüística e sociolingüística do profesorado. Estas actividades responderon normalmente ao formato de encontros ou seminarios de traballo e a súa distribución por anos foi a seguinte:

■ **Táboa 133: Encontros, seminarios e actividades de formación dos ENL**

	Ano 2003		Ano 2004		Ano 2005	
	Número	Orzamento	Número	Orzamento	Número	Orzamento
A Coruña	17	31.500 €	18	37.734 €	17	39.886 €
Lugo	5	13.929 €	6	16.429 €	9	22.791 €
Ourense	12	24.825 €	8	19.178 €	10	22.680 €
Pontevedra	12	28.573 €	12	26.659 €	17	30.608 €
Galicia	46	98.827 €	44	100.000 €	53	115.965 €

A información ofrecida nas táboas anteriores demostra que a evolución, tanto do número de actividades de formación coma dos recursos asignados a estas, para toda Galicia seguiu un proceso parello: non variou practicamente entre os anos 2003 e 2004, pero aumentou de forma considerable —arredor do 20%— no ano 2005, un incremento que se reflicte en porcentaxes moi semellantes nos distintos eidos e tipoloxías formativas ás que se fai referencia máis arriba.

De todos estes datos, cómpre destacar neste informe a escaseza de cursos de lingua galega para docentes en comparación cos destinados a persoal administrativo e a outros colectivos de adultos: 15 nos anos 2003 e 2004, e 18 no 2005, no conxunto de Galicia.

Á parte doutros factores difíciles de precisar, seguramente isto hai que relacionalo co avance que se produciu no coñecemento da lingua galega por parte do profesorado nas dúas últimas décadas, que fai que a demanda formativa neste eido vaia diminuindo progresivamente. A comparación cos datos que se ofrecían no *Informe do Consello Escolar do curso 1992-93* correspondentes a hai algo máis dunha década dá unha idea máis panorámica deste proceso:

■ Táboa 134: Cursos de lingua galega para docentes no conxunto de Galicia

Trienio 1991-1993	Trienio 2003-2005
459	48

Fonte: Consello Escolar de Galicia, 1994.

■ 6. DIFUSIÓN E PROMOCIÓN DA LINGUA GALEGA

En relación coas funcións que oficialmente ten asumidas de difusión e promoción da lingua galega, a Administración autonómica levou a cabo diversas iniciativas dirixidas preferentemente ao ámbito educativo, aínda que tamén a outros sectores da poboación. Estas actividades situáronse maioritariamente en Galicia e tiveron como destinatarios galegos residentes na comunidade autónoma, pero tamén as houbo que se realizaron entre galegos do exterior ou con non galegos interesados en coñecer a lingua e a cultura de Galicia. Destacamos as seguintes:

■ 6.1. Difusión da lingua galega no interior de Galicia

A Dirección Xeral de Política Lingüística organizou de maneira periódica as seguintes campañas de promoción da lingua galega:

- Campaña das Letras Galegas: coincidindo con esta conmemoración, a dirección xeral organiza todos os anos campañas de divulgación do libro galego, en colaboración coa Federación de Libreiros Galegos, editando e distribuindo materiais referidos aos autores homenaxeados.
- Verán en galego: campaña realizada no período estival na que se distribúen adiviñas, recitativos e pasatempos para agasallar nas librerías pola compra de libros en galego.
- En galego cos cinco sentidos: campaña de carácter máis xeral dirixida ás xeracións máis novas baixo o lema “le, fala, escribe, escoita na túa lingua”, que pretendía reforzar a importancia da adquisición dos mecanismos da lingua galega.

- En colaboración coas administracións locais, leváronse a cabo campañas como En galego vivo Vigo, en galego Vigo vai (no concello de Vigo) ou En galego chegarás moi alto (no Ferrol).
- A maxia das palabras: iniciativa que se apoia na capacidade que ten a literatura infantil para promover a normalización da lingua galega e que naceu co obxectivo de servir de canle entre os lectores máis novos e os libros escritos para eles. Nunha colección que leva este título, repartíronselles en dúas fases a nenos e nenas de Galicia preto dun millón de exemplares de doce contos.
- O cine nas aulas: actuación que consiste na edición en vídeo de cinco películas que destacan polas grandes posibilidades que ofrecen como material didáctico de apoio e que poden servir tamén para promover o uso do galego no ensino. Os filmes van acompañados de guías didácticas, para favorecer a análise e a comprensión destes.
- O tren da lingua: iniciativa en colaboración coa Renfe e con outras institucións privadas que pretende facilitar o coñecemento de Galicia por parte dos máis pequenos e intercambiar opinións entre escolares de distintas zonas. No último ano, ofertáronse 12.000 prazas e prevíanse 60 viaxes por nove itinerarios diferentes.
- Non desherdes a túa lingua: campaña que se marcaba o obxectivo de subliñar a necesidade da transmisión xeracional da lingua, promovendo, en concreto, o seu uso nos actos xurídicos nos que se materializan decisións básicas da vida dos cidadáns.
- Entre nós, en galego: é unha campaña que se iniciou no 2001 e que pretende asentar a idea de que o galego debe ser a lingua de instalación básica de todos os galegos. Desenvolveuse a través de distintos concursos celebrados nos centros de ensino (publicidade, relato curto, teatro, recitado de poemas, revistas escolares, contacontos, música...) nos que competiron, nas cinco edicións celebradas, máis de 370.000 escolares.

6.2. Difusión da lingua galega no exterior e para estranxeiros

Entre as actividades de promoción e difusión da lingua galega realizadas fóra de Galicia —ou mesmo dentro de Galicia, pero dirixidas a destinatarios non galegos— podemos falar dos cursos de galego no exterior, dos cursos de lingua e cultura galega para estranxeiros realizados en Galicia e das actividades realizadas a través de universidades españolas ou estranxeiras.

a) Cursos de lingua galega no exterior

Están dirixidos a galegos que viven fóra de Galicia e desenvólvense en centros galegos e en casas de Galicia de todo o mundo. Funcionan en réxime de colaboración entre a Consellería de Educación e Ordenación Universitaria e a Consellería de Emigración. O

balance de cursos e alumnos que participaron nestes ao longo dos tres últimos anos foi o seguinte:

■ **Táboa 135: Cursos de lingua galega no exterior**

Ano	N.º de cursos	N.º de alumnos
2003	65	1950
2004	67	2069
2005	99	2900

b) Cursos de lingua e cultura galega para estranxeiros

Organízaos a Consellería de Educación e Ordenación Universitaria, en coordinación co Seminario de Lexicografía da Real Academia Galega e coa Universidade de Santiago de Compostela, e están dirixidos a estudantes do último curso ou posgraduados en Filoloxía de calquera universidade. Paralelamente á aprendizaxe da lingua, realízanse conferencias e visitas culturais relacionadas coa historia, a arte e a cultura de Galicia en xeral.

Estes cursos comezaron no 1988 e cumpriron xa 18 edicións, cunha participación global de 1.782 alumnos. Os datos numéricos dos tres últimos anos son os seguintes:

■ **Táboa 136: Cursos de galego para estranxeiros**

Ano	N.º de países de orixe	N.º de alumnos
2003	25	123
2004	24	128
2005	30	148

c) Actividades a través de centros de estudos galegos fóra de Galicia

Outra vía para espallar e estudar a lingua e a cultura galega fóra de Galicia é a dos centros de estudos galegos (CLG), que están integrados a modo de cátedras de lingua e cultura galegas en universidades de todo o mundo.

Estes centros teñen dúas modalidades: con lectorado e sen lectorado. Neste momento, existen en total 41 CLG, dos cales 28 posúen lectorado e 13 non. A súa distribución xeográfica é a seguinte: 10 en España, 21 en Europa, 9 en América e 1 en Australia.

Os responsables dos CLG son profesores numerarios pertencentes aos cadros docentes das universidades correspondentes, normalmente intelectuais de recoñecido prestixio no eido internacional, que teñen entre as súas funcións ensinar lingua, literatura e cultura galega. En canto aos lectores, trátase de licenciados en Filoloxía Galega ou en calquera outra titulación equivalente, e as súas funcións son impartir cursos de lingua, literatura e cultura galegas e realizar investigacións sobre estas temáticas.

Segundo datos da Consellería de Educación e Ordenación Universitaria, cada ano participan arredor de 2.400 alumnos nalgún tipo de actividade realizada por estes centros: cursos, conferencias, investigacións, traducións e actividades lúdico-culturais. A extensión e a intensidade deste labor varía moito dunhas universidades a outras: xeralmente a materia de lingua, literatura e cultura galega forma parte dos plans de estudo das facultades de Filoloxía Hispánica, Portuguesa ou Románica, ben como materia obrigatoria, optativa ou de libre configuración; pero cómpre subliñar algún caso, como o da Universidade Central de Barcelona, onde os estudos de galego constitúen unha titulación propia.

A relación económica entre a Xunta de Galicia e as universidades onde existen CLG é tamén diversa. Para o período 2005-2008, a Consellería de Educación e Ordenación Universitaria indica que investirá máis dun millón de euros en subvencionar as actividades destes centros. A finais de xuño de 2005, estaban asinados convenios con 15 das 41 universidades nas que existen CLG; as 26 universidades restantes percibirán axudas económicas en función dos programas que desenvolvan.

7. CONCLUSIÓNS

Da información desenvolvida nas epígrafes anteriores derívanse algunhas consideracións sobre cada un deles que formulamos de seguido a xeito de conclusións:

a) Marco legal e estruturas de normalización:

- Existe un grao de fracaso insólito da lexislación, pois nin sequera se cumpre a normativa naquelas materias na que o galego é obrigatorio, polo tanto a normalización que a lei preconiza está moi lonxe de acadarse.
- O novo rango da Secretaría Xeral de Política Lingüística, así como a súa dependencia da Presidencia da Xunta, poden garantir unha maior eficacia e globalidade na súa actuación, pero sen dúbida obriga a manter algunha unidade específica na Consellería de Educación e Ordenación Universitaria que se encargue de activar a política lingüística no eido educativo.

b) Situación da lingua no sistema educativo regrado:

- Formalmente, aparecen datos próximos á normalidade no uso da lingua galega na ESO —nas materias nas que é obrigado—, aínda que no resto o equilibrio está moi lonxe de lograrse, pero é inadmisíbel o incumprimento da norma en bacharelato e FP (ben é certo que estamos utilizando datos de 1998 que relativizan esta análise, pero sen presupoñer necesariamente que se teña producido unha mellora).
- A situación máis deficitaria para a lingua galega atópase na educación infantil e na educación primaria, especialmente no primeiro ciclo. Isto é especialmente grave porque pode representar en moitos casos unha desgaleguización no tránsito da familia á escola e, indirectamente, unha incentivación da non transmisión interxeracional deste idioma. Cómpre, xa que logo, unha actuación urxente e decidida para avanzar na galeguización destes niveis educativos.
- Nestes mesmos treitos escolares, é significativa a desproporción no uso das linguas na aprendizaxe da lectura e da escritura, claramente favorable ao castelán. Para avanzar na normalización da lingua galega, é tamén fundamental conseguir unha maior presenza desta na incorporación dos nenos á lingua escrita, porque isto marcará de maneira decisiva a súa relación posterior co idioma.
- A competencia docente en lingua galega do profesorado non debería ser unha eiva para os funcionarios públicos, aínda así máis da cuarta parte dos que impartían docencia nos tramos non obrigatorios declaraban que non a tiñan. Dende a Administración non se podería consentir que alguén fixera esta afirmación xustificándose na falta da formación correspondente; polo tanto, cómpre esixirlle unha formación a todo o profesorado para ter tal competencia.
- Ao ser relativamente sinxelo superar as eivas formais de competencia, é necesario atender outros aspectos da situación sociolingüística escolar que seguen pexando o avance do idioma. Neste sentido, é unha opinión moi estendida que resulta insuficiente o apoio da Administración, que faltan aínda materiais didácticos —especialmente, para infantil e primeiro ciclo de primaria— e que fai falta tamén un plan de actuación que permita combater con éxito prexuízos lingüísticos aínda moi enraizados na comunidade escolar.

c) Equipos de normalización lingüística:

- Agás situacións un pouco particulares, parece que se conseguiu unha implantación formal destes equipos na gran maioría dos centros. Aprécianse, porén, debilidades importantes no seu funcionamento, desviacións do que é o seu obxecto central de traballo e insuficiencias para contribuír con eficacia ao avance escolar da lingua galega.

- Para superar esas debilidades, parece necesario tomar decisións desde a Administración que reforcen o seu status na vida dos centros, que melloren a formación dos seus membros en sociolingüística aplicada ao ensino e que garantan a súa dedicación a actividades específicas de normalización.

d) A formación non regrada en lingua galega:

- Diminuíu de forma drástica a demanda de cursos de lingua galega para docentes, pero seguiu desenvolvéndose unha notable actividade formativa con outros sectores sociais.
- Máis ca en aspectos cuantitativos, a reflexión sobre formación dos adultos en lingua galega debe centrarse no sistema empregado. Neste sentido, parece claro que o ‘modelo cursos’ que se veu seguindo ata agora non cumpre os requisitos necesarios: na súa homologación co que sucede noutras linguas, na adecuación dos programas, no control e nos criterios de avaliación, na formación dos propios formadores, etc. Cómpre, polo tanto, un cambio en profundidade no modelo e, neste sentido, os pasos dados ultimamente de incorporación ao *Marco europeo común de referencia para as linguas* marcan, sen dúbida, a dirección correcta.

e) Promoción e difusión da lingua:

- No interior realizáronse nos últimos anos diversas actividades de promoción do idioma, algunha delas cunha implicación importante do sector educativo, como é o caso de Entre nós, en galego. Cumpriría, de todos os xeitos, valorar con rigor a incidencia real destas campañas no avance do uso da lingua galega e na mellora das actitudes lingüísticas dos escolares.
- A promoción do idioma fóra de Galicia tamén foi obxecto de atención por parte da Administración educativa da Xunta (a través de cursos de lingua para galegos da emigración, de cursos de lingua e cultura galega para estranxeiros ou das actividades realizadas polos centros de estudos galegos fóra de Galicia). En calquera caso, tamén o relativo éxito cuantitativo destas iniciativas non pode esconder algunhas deficiencias derivadas do carácter excesivamente voluntarista de moitas delas ou da existencia dunhas condicións singulares que as favorezan, polo que se debe avanzar nun marco máis estable e regrado que lles garanta continuidade e que permita unha planificación a medio prazo.